

Çocukluğun Dijitalleşmesi Çocuğun Dijital Zehirlenmesi

MEVLÂNA İDRİS

Yazar

Eski dünya eskide kaldı. Birdenbire.

Paradigma değişti. Yüzlerce yıllık iletişim tarzları birden çöp oldu.

İnsanlar gazete, telgraf, mektup, radyo, televizyon, harita, pusula, şehir rehberi, alışveriş mağazaları, bilet, telefon ve daha başka ne varsa ceplerinde taşımaya başladı. İnternet geldi bunlar oldu.

Evden çıkarken cep telefonunu unutan biri endişeyle kıvrılmaktansa geri dönüp cep telefonunu almadan o günü yaşanamaz kabul etmeye başladı.

Bunun bir ağırlık mı yoksa hafiflik mi olduğu henüz kesinleşmiş değil. Bilgisayarların ve onlarca açık pencereyle iletişim içindeyken ölen 'kullanıcıların' görüldüğü bir zamandayız ve sonuçları tahlil aşamasına yetecek kadar uzun bir zaman geçirmiş değiliz.

Bazan küresel ölçekte dolaşıma giren bir virüs, uluslararası güvenlik alarmlarının çalmasına yol açıyor: sığınaklara!

Elektronik arka planlı asimetrik terör saldırıları, her tür tehlikeli bilgiye kolay erişim, tüm toplumların değer yargılarını, yasalarını fütursuzca ihlal eden girişimler, her türlü küresel suç organizasyonu, e-ticaretin yaygın ve sınırsız gibi gözükken gelişimi, uluslararası devriye gezen elektronik polisler...

Her şeyin 'dijitalleşmesi' ân meselesiymiş gibi görünüyor, asla dijitalleşmeyecek temel bazı şeylerin varlığına rağmen. Çünkü 'trend' öyle. 'Sanalda yoksan gerçekte yoksun' algısı; ticareti, sanatı, bilimi, medyayı ve diğer başka alanları dijital başkentlerin dijital meydanlarında görünmeye zorluyor.

Sadece cep telefonları değil, evler, arabalar da 'akıllanırken' insan bu aşırı hız içinde tersine daha yalnızlaşıyor, çöküyor, 'deliriyor'.

İnsan teki bu dijital selin önündeki dijital bir yaprağa dönüşürken, çocuk dediğimiz özne de payına düşeni, bu yeni dünyada fazlasıyla alıyor. Nasıl almasın ki, şimdilerde sağlık sisteminden tutun bankacılığa, haberleşmeden tutun hukuk uygulamalarına kadar her alandaki veri tabanına girmemek artık mümkün değil. Oradasınız 1 ve 0'ların arasında bir yerde.

Çocuk nerede peki?

İçinde. Hemen bütün dijital gelecek kurgularının biraz merkezinde bir yerde. Her yaşta çocuk için en basitinden en sofistikesine kadar binlerce oyun, site ve devasa bir dijital kültür/eglenme altyapısı, endüstriyel bakışla çoktan şekillenmiş bulunuyor.

Kaldı ki dünyadaki değişik eğitim sistemleri de gönüllü olarak, çeşitli eğitim materyalleriyle çocukluğun dijitalleşmesinin bir parçası olmayı sürdürüyor.

Özellikle iki binlerden sonra dijital bir dünyanın içine doğan çocuk gerçekliği, etkisi azalmayan ve artık geri dönüşü de mümkün olmayan yeni zamanların kapısını açtı.

Açılan bu yeni zamansal kapıdan önce yetişkinler girdiyse de çocuk parmağının tuşlarda hızla dolaşmaya başladığı görüldü. Tarihin belki de ilk örneği olarak, babaların çocuklarından bir şey öğrendiği bir dönem başladı.

Hızlıydı çocuklar. Dijital ortam onların biyolojik, beyinsel ve ruhsal hızlarına yetişmek için ordular kurdu. Sayısız yazılımcı, sanatçı ve yazar, çocuklar/gençler için aşırı cazip programlar, oyunlar üretip pazarda yaymaya başladı.

Küresel köy söylemi oyunlar ve ilgiler üzerinden bir anda gerçek zamanlı bir eyleme dönüştü. Önceleri akşam olunca sokaktaki oyunundan sofraya çağırılan çocuklar, şimdilerde bilgisayar ekranı başındaki oyundan sofraya çağırılmaya başlandı. Önceleri 'sokaktan eve girmiyor' diye eleştirilen çocuk, artık 'odasından dışarı çıkmıyor' diye eleştirilmeye başlandı.

İnternet kafelerdeki oyun parkurları ve ekrandaki bol efektli görsel dünya karşısında eğitim hayatının sıkıcılığından dem vuran sesler daha da yüksek perdeden gündemde artık.

Son dersin zili çaldığında okuldan neşeyle fırlayıp 'kaçan' çocuklar, şimdilerde –bazı yasaklara rağmen– ceplerinde, çantalarında taşıdıkları akıllı telefonlarla, tabletlerle oyun oynayarak yavaş yavaş, dalgınca çıkıyorlar okullarından. Birbirlerinin videosunu çekip yayınlıyorlar, kendi sınıflarını ve kendilerini dijital meydanlarda 'paylaşıyorlar'. Başka paylaşımları da içindeki ve uzantısındaki her tür kültür ve çerezlerle alıyor, yayıyorlar.

Ne var bunda, diyeceksiniz. Çift yönlü paylaşım/etkileşim yoluyla dünyaya entegre oluyor vs.

Mümkün, belki de öyle oluyor. Fakat sorun belki de şu: Çocuk/genç (ya da yetişkin) kendi merkezini, kendi dünyasını kaybediyor. Hem bu yoğun ve bitmeyen dijital akış dikkat anlamında merkezîleşmeyi yok edip özneyi merkezsizleştiriyor hem de mekânsal aidiyet anlamında bir merkez artık flulaşiyor.

Bu durum salt yetişkinlerin ve sistemin empoze ettiği kimi değerlerin sonsuza kadar parçalanmasıyla sınırlı bir sonuç içermiyor. Aile, sokak, mahalle, toplum gibi değişik ölçeklerdeki anlamsal kümelerin çoktan atomize olmuş kimlik bileşenleri bu defa doğrudan öz ve tekil kimlikteki parçalanma ve atomize olarak kimiksizleşme/bir yere ait olmama hâlini imliyor.

Toplumsal ya da bireysel kimlik bütünlüğünün ne anlama geldiğini önemsemiyorsanız, bu parçalanmayı da önemsemiyor olabilirsiniz. Ama bu önemsememe hâli, her iki kimlik alanına ait parçalanmanın sonuçlarını önemsiz kılmaya yetmiyor. Sosyologlarla birlikte psikiyatrlar bu dijital çağın getirdiği değişik, daha önce rastlamadıkları kaos ve sorunları önce açıklamak, sonra da –mümkünse– çözebilmek için kafa patlatıyor.

Çocuğa yönelik olarak oyunla başlayıp başka (kültür, tüketim, ideoloji, vs.) alanlardaki ‘kuşatma’ ile devam eden dijital ilgi, kuşku yok ki sistem-çocuk ilişkisinin dijital alandaki bir uzantısının, hegemonik yaklaşımının güncel versiyonundan başka bir şey değil. Sistemin/yetişkinin çocukla ilişki ve iletişimindeki genel mantık örgüsü burada da sürmekte. Fakat yeni ve belki de öngörülemeyen olan şu: Siz çocuğu dijital kuşatma altında kendi mentalinize uygun olarak sarmalladığınızı düşünürken (çoğu çocuk mühendisliklerinde olduğu gibi) bambaşka bir şey daha oluyor; bir yan etki, tahmin edilmeyen başka bir sonuç: Çocukluğun dijital zehirlenmesi.

Hayır, baş dönmesi, kusma, terleme belirtileri değil. Merkezsizleşme, her tür değer yargısına ilişkin belirgin kayıtsızlık ya da yok sayma, hayatın gündelik hareket ve alışkanlıklarının minimize edilerek göz ve parmak devinimi içinde şekillenen mikro biyolojik farklılaşma da değil.

Dijital uzamda filizlenen onlarca yeni insan alışkanlığı ve akışkanlığı içerisinde belki de en ürkütücü olanı, ağır şiddetin ve yok edilmişler dizisinin sıradanlaşması ve belki milyonlarca defa izlenmesi/eylemlenmesi sonrasında oluşan ‘normalleşme’ gerçeği. Algısı değil, gerçeği.

Böyle olmasa sabah kahvaltısını yapıp çocuğunu öperek evden ayrılan, sonra da askerî üssündeki görevinin başına oturup önündeki kumanda masasından (çocukların dijital oyun konsolundan farksız) gerçek uçakları hareket ettiren düğmelere basarak onları havalandıran ve Afganistan, Suriye, Irak gibi ülkelere bombaları boşalttıktan (ve tabii gerçek bombaların düştüğü yerdeki gerçek insan ölümlerini de istatistik raporlarına ekleyerek) sonra yeniden üsse döndüren çok gelişmiş ülkelerin adamı ne hissediyor olabilir? Sonra öğle yemeği için tekrar evine dönüp çocuğunu öpüyor.

Kötülüğün sıradanlaşmasının anlamı üzerine yeteri kadar düşündüğümüzü sanmıyorum.

Bir zamanlar kimi egemenler tarafından özel kötülük eğitiminden geçirilip özel kötülükler için yetiştirilen kayıp insanlar yok muydu? Vardı. Peki şimdi yaygın, ücretli, gönüllü, kimi internet/oyun salonlarında ikili, üçlü gruplar ve bazan küresel çapta bir 'oyun' grubuyla bir ayın havasında gerçekleştirilen özel seanslara ne demeliyiz? Oyunda ağır, güncel silahlar alınıyor, stratejiler belirleniyor sonra sonu gelmez bir insan avı başlıyor. Ölüm, ölüm, ölüm.

Şu kadar basit değil: ne olacak canım, ekranda birkaç cav cuv, hepsi bu.

Hayır, 'off' düğmesini kapatınca her şey orada kalmıyor. 'Oraya' 'buradan' gidiyor zaten ve orada sadece yaygınlaşıyor. Ama dijital derinliğin her gün büyüdüğü zamanlardayız ve artık şu soruyu sorabiliyoruz: Orası burayı mı belirliyor, burası orayı mı? Bunun bir cevabı ve bu cevabın bir önemi var mı?

Doğası gereği naif, savunmasız, ince, kırılabilir ve kendisine mahsus biyolojik ve algı gerçekliği olan çocuktan elbirliğiyle vahşi, duyarsız, hunharca şiddet uygulayabilir bir kimlik mi ürettik? Melek gibi uyuyan çocuklar dünyasından, elektronik canavar kâbuslarıyla uyanan çocukların dünyasına hoş mu geldik?

Kimse istatistiklere boğulmak istemez. Fakat dijital dolayimli çocuk psikiyatrisi verileri merak edenlere çok şey söylüyor. Çocukluk, artık Kafdağı'nın arkasına saklanabilen bir şey değil. Dijital dünyanın dışına çıkıp klasik çocukluk nefesini alabilen bir varoluş imkânı ebediyen yok olmuş gibi.

Acıklı olansa, henüz dijitalleşmemiş çocuk alanlarının az gelişmiş zavallı alanlar kabul edilip oradaki çocukların yardıma muhtaç birer nesne gibi görülmesi. Ticaret ve bilim maalesef hep önden gidiyor gibi görülüyor ama her defasında yıllar sonra yanıldıklarını itiraf ediyorlar, çünkü 'acele ve geriden' geliyorlar. Dijitalleşmemiş son çocuk da kaybedildiğinde yine hata yaptıklarını söyleyecekler. Dijital timsahın gözyaşları.

Elinde akıllı telefon ya da tabletiyle odasına veya yatağına çekilen her çocuk, dünyanın en çirkin, en kriminal, en şöyle böyle sokaklarına girip gezebilir ve artık ona ebeveynin ya da başka bir otoritenin yapabileceği pek bir şey yok. Acı ama şöyle: Onlar artık bir anlamda sizin çocuğunuz olmaktan çıkabiliyorlar, buna alışsanız iyi olur. Elinizde şiddet ya da muhtelif yasaklar dışında bir şey yok ve onların da çözüm olmadığı ortada.

Şunu kabul edelim ki çocuklar artık dijital sistemin 'değerli' bir parçası. Hiçbir şeyin bir parçası ve kölesi olmadığına inandırılmış bir çocukluk akli; bazan ebeveyniyle birlikte. Bir dönem dijital ortamlarda çiftçilik bile yapacak, hayvanlar yetiştirecek kadar 'doğal' ve ağır silahlarla sürekli 'kötüleri' avladığına inanacak kadar şiddetin içinde.

Eski Sümer tabletlerinde 'gençlik bozuldu, kıyamet yaklaşıyor' tarzında serzenişler varmış. Şimdiki tabletlerde de durum pek farklı değil. Sadece 'köyün/kabilenin' sınırları değişti, o kadar.

Her şeyin 'zehir', önemli olanın 'doz' olduğunu bilenler, çocukluğun dijital zehirlenmesi konusundaki endişelerin de yerli ya da yersiz olduğuna karar verebilecektir.

'Çocuk beni meşgul etmesin' diye dijital akış nehrine atılan çocuklar yahut 'eğitiminin konforu yükselsin' diye akıllı araç gereçlerle donatılması talep edilen eğitim sisteminin beklediği geri dönüşler, beklendiği gibi olmayacak.

Yaralanmış yahut zehirlenmiş çocuk bilincinin yaraları, yetişkin dönemde kapanmak şöyle dursun daha da açılabilir. 'Uyumsuzların, mutsuzların, doyum-suzların, anlamsızların' dünyasının sürekli genişliyor olması, kimsenin uykusunu kaçırmıyor. Neyi bekliyorlar, o dünyanın sakinleri tarafından tatsız bir şekilde uyandırılmayı mı? Yoksa her şey, dijital zombilerin uyuyan zombileri uyandırmasından mı ibaret? Nedir?